

Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича қўмита**Ўзбекистоннинг учинчи даврий ҳисоботи
бўйича якуний мулоҳазалар***

1. Қўмита Ўзбекистоннинг учинчи даврий ҳисоботини¹ 2022 йил, 22, 23 ва 24 мартда бўлиб ўтган 13-, 15- ва 17 йиғилишларида² қўриб чиқди ва ушбу якуний мулоҳазаларни 2022 йил, 4 мартда бўлиб ўтган 30-йиғилишида қабул қилди.

Кириш

2. Қўмита Иштирок этувчи давлат учинчи даврий ҳисоботни тақим этганлигини ва масалалар рўйхатидга берилган жавобларидаги қўшимча ахборотни юқори баҳолайди.³ Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг юқори даражали ва вазирликлараро делегацияси билан бўлган конструктив мулоқотни қадрлайди.

Ижобий жиҳатлар

3. Қўмита Иштирок этувчи давлат иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларни, ушбу якуний мулоҳазаларда кўрсатилгандек, амалга оширишни кучайтириш мақсадида қонунчилик, институционал ва сиёсий чораларни кўрганини мамнуният билан таъкидлайди. Хусусан, Қўмита Коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонун (2017.03.01. дани ЎРҚ-419) қабул қилинганлигини ва Коррупцияга қарши курашиш агентлик ташкил этилганлигини юқори баҳолайди.

Асосий ташвишли мавзулар ва тавсиялар**Пактни мамлакатда қўллаш**

4. Гарчи Конституцияга кўра Пакт миллий ҳуқуқий асоснинг ажралмас қисмини ташкил қилса-да ва судлар Пактни қўллаш ваколатига эга бўлса ҳам, Қўмита судларда Пакт қоидаларига кам мурожаат этилишидан ҳамон ташвишда (2 (1)-модда).

5. Қўмита Иштирок этувчи давлат жамоатчилиқнинг Пакт тўғрисида хабардорлигини оширишини ва судьялар, прокурорлар ва адвокатлар учун салиҳиятни ошириш дастурларини ўтказиб, уларга мамлакат судларида иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларига мурожаат қилиш имкониятини яратишни тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини

* Қўмита ўзининг етмиш биринчи сессиясида қабул қилган (2022 йил, 14 февраль – 4 март).

¹ E/C.12/UZB/3.

² Қаранг: E/C.12/2022/SR.13, E/C.12/2022/SR.15 ва E/C.12/2021/SR.17.

³ E/C.12/UZB/RQ/3.

қўмитанинг Пактни мамлакада қўллашга тегишли 9-сон (1998) умумий шарҳига қаратади.

Судьялар мустақиллиги

6. Қўмита суд тизимини ислох қилиш учун, жумладан Судьялар олий кенгашини барпо этиш ва судья лавозимларига номзодларни танлаш ва уларни тайинлашнинг янги тартиби орқали қўрилган чоралар тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Шунга қарамай, Қўмита ҳокимиятнинг ижроия ва қонун чиқарувчи тармоқларининг Конституциявий Суд ва Олий Суд судьяларини танлашга ва судьяларни тайинлашга (2 (1)-модда) аралашуви каби судьялар мустақиллигига доир турли камчиликлардан ташвиш билдиради.

7. Қўмита Иштирок этувчи давлатга инсон ҳуқуқларидан, жумладан иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларидан баҳраманд бўлишнинг воситаси сифатида Судьялар олий кенгашининг ваколатларини кучайтириб судьялар мустақиллиги ва бетарафлигини кафолатлашга қаратилган саъй-ҳаракатини кучайтириш ва ижроия ва қонун чиқарувчи тармоқларнинг судьялар фаолиятига, хусусан судьяларни танлаш ва тайинлашга аралашуни олдини олиш мақсадида қўидагини тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлат Махсус маърузачи Ўзбекистонга вазифа билан келиши тўғрисидаги ҳисоботида (А/НRC/44/47/Add.1) судьялар ва адвокатлар мустақиллиги борасида берган тавсияларни бажаришда саъй-ҳаракатини кучайтиришни тавсия этади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар

8. Қўмита Иштирок этувчи давлат Олий Мажлиснинг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман)нинг ваколати ва фаолияти тўғрисидаги ахборотни инобатга олди. Бироқ Қўмита Омбудсманни танлаш ва тайинлашнинг шаффоф жараёни йўқлиги ва унинг ресурсларнинг фаолиятига ноҳуш таъсир кўрсатаётган номуаносиб ажратилгани борасида ташвиш билдиради (2 (1)-модда).

9. Қўмита Иштирок этувчи давлат Омбудсманни инсон ҳуқуқларини тарғиб ва ҳимоя қилиш бўйича миллий институтлар мақомига тегишли принциплари (Париж принциплари)га тўлиқ мос келтириш, самарали ва мустақил равишда вазифасини бажаришни, жумладан иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларини тарғиб ва ҳимоя қилиши учун жумладан унга муносиб инсон, техник ва молиявий ресурсларни таъминлаш йўли билан унинг мустақиллигини янада кучайтириш чоралар кўришни тавсия этади.

Фуқаролик жамият

10. Қўмита Иштирок этувчи давлат Ноҳукумат нотижорат ташкилотлари тўғрисидаги қонун лойиҳаси тайёрланаётганлиги тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бироқ Қўмита охириги вақтда олиб борилаётган ислохотларга қарамай фуқаролик жамиятининг янги ташкилотларини рўйхатдан ўтказиш йўлида мавжуд маъмурий ва процессуал юк, уларнинг чекловлар туфайли фаолиятини эркин амалга ошира олмаслиги ва янги рўйхатга олинган ташкилотлар сони пастлигидан ҳамон ташвишда (2 (1)-модда).

11. Қўмита Иштирок этувчи давлатга Ноҳукумат нотижорат ташкилотлари тўғрисидаги қонун қабул қилиниши учун фуқаролик жамияти ташкилотлари самарали ва мазмунли қатнашувида маслаҳатлашув жараёнини жадаллаштириш тавсия этади. Шунингдек Қўмита иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларни тарғиб ва ҳимоя қилишда қатнашадиган ноҳукумат ташкилотлари учун имконият яратадиган муҳитни, жумладан самарали рўйхатга олиш тартибини таъминлашни тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари ва иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларига доир Қўмитанинг баёнотига қаратади (Е/С.12/2016/2).

Коррупция

12. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг коррупцияга қарши сиёсатини (2021–2022) амалга оширилиши, Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг ваколатлари ва давлат хизматчилари учун даромад ва мулкни мажбурий декларация қилиш тизими жорий этилганлиги тўғрисидаги ахборотни инобатга олади. Бироқ Қўмита коррупция кенг тарқалганлиги ва коррупция ҳолатлари тўғрисида хабар қилиш учун хавфсиз ва қулай йўллари мавжудлиги тўғрисида ахборот йўқлиги тўғрисидаги ахборотдан ташвишда (2 (1)-модда).

13. **Қўмита Иштирок этувчи давлатга қўйидагилар орқали коррупцияга қарши курашиш саъй-ҳаракатларини кучайтиришни тавсия этади:**

(a) **Коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонуннинг (2017.03.01. ЎРҚ-419) самарали ижро этилишини таъминлашни ва Қоррупцияга қарши курашиш агентлиги ролини кучайтириш, жумладан муносиб молиявий ва инсон ресурсларини таъминлаб, унинг мустақиллигини кафолатлаб ва низорат ўтказиш ролини кучайтириш орқали;**

(b) **Коррупцияга қарши курашиш борасида қамровли ва узоқ мудатли, жумладан маҳаллий даражада, стратегияни ишлаб чиқиш ва қабул қилишни;**

(c) **Коррупция тўғрисида хабар бериш учун хавфсиз ва фойдаланиш қулай каналларни яратиш ва коррупцияга қарши курашиш фаоллари, ҳуқуқбузарликни ошкор қилувчи ходимлар ва гувоҳлар ҳимоясини кафолатлаш учун чоралар қабул қилиш.**

Бизнес ва инсон ҳуқуқлари

14. Қўмита Иштирок этувчи давлат бизнес ва инсон ҳуқуқлари бўйича ҳаракат режасини тузишга қаратилган саъй-ҳаракати тўғрисида мулоқот чоғида тақдим этган ахборотни инобатга олади. Бироқ Қўмита бизнес субъектлари Пактга биноан инсон ҳуқуқларига рияз этиши ва инсон ҳуқуқлари бўйича лозим текширув ўтказётгани тўғрисида ахборот йўқлигидан ташвишда (2 (1)-модда).

15. **Қўмита Иштирок этувчи давлатга қўйидагиларни тавсия этади:**

(a) **Бизнес ва инсон ҳуқуқлари бўйича миллий ҳаракат режасини тайёрлаш ва қабул қилишни тезлаштириш;**

(b) **Инсон ҳуқуқлари бўйича лозим текширув учун норматив асосни ишлаб чиқиш ва жорий этиш, уни Иштирок этувчи давлатда жойлашган ёки унинг юрисдикциясидаги компаниялар учун маҳаллий ва чет элдаги фаолиятида инсон ҳуқуқлари бузилишларини аниқлаш, олдини олиш ва ҳал қилиш учун мажбурий қилишни;**

(c) **Иштирок этувчи давлатда жойлашган ёки ундан бошқариладиган компаниялар иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар уларнинг фаолияти туфайли бузилган ҳолда ҳуқуқий жавобгарликка тортилишини таъминлаш ва жабрланувчиларга зарарни қоплаш муносиб воситаларини таъминлаш;**

(d) **Бизнес субъектлари содир этган иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлари бузилишидан жабрланганларнинг тақдим этган даъво аризалари тўғрисида ахборот йиғишни;**

(e) **Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини бизнес фаолияти контекстида ўзининг Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактга биноан мажбуриятларига доир 24-сон (2017) умумий шарҳига қаратади.**

Иқлим ўзгариши

16. Қўмита Париж битимида доир қайта кўриб чиқилган, мамлакатга хос ҳиссаси тақим этилганлигини ва 2030 йилгача Яшил иқтисодиётга ўтиш стратегияси қабул қилганлигини таъкидлайди. Шунга қарамай, Қўмита иқлим ўзгаришининг аҳолига

таъсири, айниқса сув ресурсларининг қисқариши башорат қилиниш билан ишлаш учун қабул қилинган чоралар етарли эмаслигидан ташвишда (2 (1)-модда).

17. Қўмита Иштирок этувчи давлат табиий офатлар ва иқлим ўзгаришининг таъсирига қарши туриш, жумладан мониторинг механизмини барпо этишга қаратилган стратегияни қабул қилишда инсон ҳуқуқларига асосланган ёндашув ни таъминлашни тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини ўзининг иқлим ўзгариши ва Пактга тегишли 2018 йил, 8 октябрда қабул қилинган баёнотига (E/C.12/2018/1) ва 2019 йил, 16 сентябрда эълон қилинган инсон ҳуқуқлари ва иқлим ўзгариши тўғрисидаги баёнотига (HRI/2019/1) қаратади.

Энг кўп фойдаланиб бўладиган ресурслар

18. Қўмита солиқ тизимининг ислохоти тўғрисидаги аъборотни таъкидлайди. Бирок, 2011 йилдан бери ўсганлигига қарамай, давлат харажатларига ажратилган ялпи ички маҳсулотнинг улуши пастлигича қолаётганидан ташвишда (2 (1)-модда).

19. Қўмита Иштирок этувчи давлатга ижтимоий харажатларни ҳам миллий даражада, ҳам маҳаллий даражада оширишни тавсия этади, айни пайтда ижтимоий ҳимояланмаган ва маргинал гуруҳларга алоҳида эътибор қаратишни ва давлатнинг макроектисодий ва бюджет сиёсатининг инсон ҳуқуқларига таъсирини баҳолашни иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларининг амалга ошириш учун ишлатиш мумкин бўлган ресурсларни максимал даражага етказини назарда тутиб ўтказиш.

Камситмаслик

20. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг Конституция ва қонуний асосларда камситиш тақиқланганлиги тўғрисидаги ахборотни, шунингдек Парламентда кўриб чиқилаётган Тенглик ва камситмаслик тўғрисидаги қонун лойиҳаси тайёрланганлиги тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Қўмита қуйидагидан ташвишда:

(a) Камситишга қарши қамровли қонун ҳужжатлари ва сиёсий асоснинг йўқлиги;

(b) Жиноят кодексининг 120-моддасига биноан ўзаро рози катта эркалар орасидаги жинсий алоқанинг криминалаштирилиши ва лесбиян, бесоқол, бисексуал ва трансгендерларга нисбатан қўрқитиш, таъқиб қилиш, зўравонлик ва тамға босиш муносабатлар устундир, бу эса уларнинг иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларидан баҳраманд бўлишга тўсқинлик қилади;

(c) ОИВ/ОИТС билан яшовчи шахслар дуч келадиган тамғалаш ва камситишга улар ҳуқуқий асосдаги камситувчи қоидалар туфайли тиббий ёрдам, бандлик ва оилавий ҳуқуқлар соҳаларида рўбарў бўладилар (2 (2)-модда).

21. Қўмита Иштирок этувчи давлатга қуйидагиларни тавсия этади:

(a) Тенглик ва камситмаслик тўғрисидаги қонун қабул қилинишини тезлаштириш ва у иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлардан фойдаланиш имкониятини таъминлаш учун камситишнинг барча турларидан ҳимояни қафолатлашни таъминлашни;

(b) Жиноят кодексининг 120-моддасини бекор қилишни;

(c) ОИВ/ОИТС билан яшовчи шахсларга қарши камситувчи қоидаларни олиб ташлаш мақсадида ҳуқуқий асосни қайта кўриб чиқишни;

(d) Камситишдан жабрланувчилар зарарни қоплашни талаб қилиш имконини берадиган механизми, жумладан самарали маъмурий ва ҳуқуқий воситаларни жорий этишни;

(e) Жамоатчилик, тиббий ёрдам кўрсатувчилар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ходимлари ва бошқа расмий кишиларга мўлжалланган хабардорликни ошириш кампанияни ОИВ билан яшаётган кишилар ва лесбиянлар, бесоқорлар, бисексуал, трансгендер ва интерсекслар каби маргинал

гуруҳлар аъзоларига қарши салбий қолипларни ва тамғалашни бартараф этиш мақсадида олиб боришни;

(f) Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларни камситмаслик тўғрисида 20-сон (2009) умумий шарҳини инобатга олишни.

Қочоқлар ва бошпана изловчилар

22. Қўмита Ўзбекистон Республикасида чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолати тўғрисидаги Қонуни (2021 йил, 4 июнь, ЎРҚ-692) қабул қилинганлигини таъкидлайди. Шунга қармай, Қўмита қочоқлар ва бошпана изловчилар учун қамровли сиёсий асос йўқлигидан ташвишда, мазкур ҳолат уларнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлардан фойдаланишга тўсқинлик қилади (2 (2)-модда).

23. Қўмита Иштирок этувчи давлатга қочоқлар ва бошпана изловчилар бандлик, ижтимоий ёрдам, таълим ва соғлиқни сақлаш хизматларидан фойдалана олишлари учун халқаро стандартларга мос миллий ҳуқуқий асосни яратишни тавсия этади. Шунингдек у Иштирок этувчи давлатга Қочоқлар мақомига тегишли 1951 йил Конвенция ва Қочоқлар мақомига тегишли 1967 йил Протоколига шунингдек Фуқароликсиз шахслар мақомига тегишли 1954 йил Конвенциясига ва Фуқаросизликни қисқартириш тўғрисидаги 1956 йил Конвенциясига қўшилишни тавсия этади.

Ногиронлиги бўлган шахслар

24. Қўмита Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги қонун (2020 йил, 15 октябрдаги ЎРҚ-641) қабул қилинганлигини ва ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқларини тарғиб қилишга қаратилган бошқа чораларни таъкидлайди. Бироқ Қўмита ногиронлиги бўлган шахслар мувофиқ мослашув, айниқса мактабларда, олий таълим муассасаларида ва тиббиёт муассасаларида йўқлигидан иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлардан фойдаланишда тўсиқларга юз тутаетганидан ташвишда (2 (2)-модда).

25. Қўмита Иштирок этувчи давлатга ногиронлиги бўлган шахслар ижтимоий хизматлар ва муассасалардан фойдалана олишни таъминлашга қаратилган чоралар қўришини ва улар бандлик, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятини таъминлашни тавсия қилади. Шунингдек у Иштирок этувчи давлатнинг барча босқичларда, жумладан мактаб ва олий таълим муассасаларига кириб-чиқиш имкониятларини яхшилаш, мувофиқ транспорт имкониятларини таъминлаш, таълим муассасаларига мослаштирилган ўқув материалларини етказиш ва муносиб таълим олган ўқитувчи ва таълим ходимлари билан таъминлаш йўли билан инклюзив таълимга эришишга қаратилган саъй-ҳаракатларини кучайтиришни тавсия этади.

Эркаклар ва хотин-қизлар учун тенг ҳуқуқлар

26. Қўмита гендер тенгликка эришиш учун қабул қилинган чораларни, жумладан Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқлар кафолатлари тўғрисидаги қонунни (2019 йил, 2 сентябрдаги ЎРҚ-562) ва Гендер тенглик стратегиясини юқори баҳолайди. Бироқ Қўмита хотин-қизлар меҳнат бозорида эркаклардан кам ҳақ олиши тўғрисидаги хабарлар, ва олий ва ўрта таълим олаётган аёллар ва қизлар сони камроқ эканлигидан ташвишда давом этади. Шунингдек у хотин-қизларнинг сони қарор қабул қилувчи ва етакчилик ловозимларда камлигидан ташвишда (3-модда).

27. Қўмита Иштирок этувчи давлатга қуйидагиларни тавсия этади:

(a) Гендер тенглик борасидаги ҳуқуқий ва сиёсий асосини самарали жорий этишни таъминлаш ва аёллар ва қизларнинг иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлардан тўлиқ фойдаланишни кафолатлаш механизмини яратишни;

(b) Гендер роллари қолипларини бартараф этиш учун чоралар қабул қилиш ва олий ва ўрта таълим олаётган аёллар ва қизлар сони камроқ эканлигини бартараф этиш, жумладан кенг жамоатчилик, хусусан аёллар ва қизларнинг иқтисодда, меҳнат бозорида, таълимда ва ижтимоий ва маданий ҳаётнинг бошқа соҳаларида иштирокини осонлаштиришни назарда тутиб хабардорликни ошириш кампаниялари йўли билан;

(c) Иш ҳақидаги гендерга боғлиқ фарқни қисқартиришга қаратилган саъй-ҳаракатини кучайтириш ва бандликнинг анъанавий бўлмаган соҳаларида банд хотин-қизларга уларга хизматда қўтарилиш учун тенг имкониятлар тақим этадиган, салоҳиятни ошириш тренингларини таъминлашни;

(d) Квота тизимини кучайтириш ва хотин-қизларнинг қарор қабул қилиш лавозимларда, хусусан маҳаллий даражада, камроқ эканликлари муносабати билан чора қабул қилишни.

Мажбурий меҳнат

28. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг мажбурий меҳнат, хусусан болалар меҳнатини камайишига олиб келган саъй-ҳаракатларини юқори баҳолайди. Бироқ Қўмита пахта йиғим-терим мавсумида болалар меҳнати ҳамон юз бериши тўғрисидаги хабарлардан ташвишда (6- ва 7-моддалар).

29. Қўмита Иштирок этувчи давлатга мажбурий меҳнатни ва болалар меҳнатининг сақланиб қолган шакллари таг-томири билан йўқ қилиш саъй-ҳаракатларини кучайтиришни, жумладан мавжуд қонунларни ва мажбурий меҳнатни тақиқловчи нозомларни самарали ижросини таъминлаш, ҳолатларни текшириш ва бундай ҳолатларда жавобгарликка тортиш йўли билан, ва жабрланувчиларга тўлиқ зарарни қоплашни таъминлаш йўли билан.

Одилона ва қулай иш шароитига бўлган ҳуқуқ

30. Қўмита қонунчилик ислоҳоти натижасида охириги беш йил давомида энг кам иш ҳақи миқдори йиллик кўриб чиқилиши ва унинг ўсиши тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бироқ Қўмита энг кам иш ҳақи меҳнаткашлар ва оила аъзоларига муносиб яшаш учун ҳамон етарли эмаслигидан ташвишда. Шунингдек Қўмита энг кам иш ҳақини белгилаш учун қайта кўриб чиқиш жараёнининг мезонлари тўғрисида ахборот йўқлиги туфайли афсус билдиради. Шунингдек у Давлат меҳнат комиссиясининг энг кам иш ҳақига амал қилинишига мажбурлаш ва норасмий иқтисодда назорат ўтказиш ваколатлари тўғрисида ахборот йўқлигидан ташвишда (7-модда).

31. Қўмита Иштирок этувчи давлатга ижтимоий шерикларнинг энг кам иш ҳақининг йиллик даврий кўриб чиқишда ва уни яшаш харажати бўйича индекслашда иштирокни таъминлашни ва шу орқали меҳнаткашлар ва уларнинг оилалари муносиб ҳаёт кечириётганини таъминлашни тавсия этади. Шунингдек у энг кам иш ҳақи тўлашни тайин қилиш, айниқса норасмий секторга мажбурлаш механизмини жорий этишни ва шикоят учун учун хавфсиз ва фойдаланиш қулай механизмини жорий этишни тавсия қилади. У Давлат меҳнат инспекциясини кучайтириб, энг кам иш ҳақига риоя этишни ва норасмий иқтисодда инспекциялар ўтказишини таъминлаш. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини ўзининг одилона ва қулай меҳнат шароитига тегишли 23-сон (2016) умумий шарҳига қаратади.

Ёшлар ишсизлиги

32. Қўмита ўрта таълимдан кейин ёшлар ўртасида, айниқса хотин-қизлар орасида банд бўлмаган, таълим олмаётган ёки тренингларда қатнашмаётганларнинг кўрсаткичи юқори эканлигидан ташвишда (6 ва 3-моддалар).

33. Қўмита Иштирок этувчи давлатга банд бўлмаган, таълим ёки тренинг олмаётган ёшларнинг сонини меҳнат бозорида махсус тайёрланган, хотин-қизларга алоҳида диққат қаратиб, техник ва касбий тренинг имкониятларини

билан ҳам қисқартиришга қаратилган саъй-ҳаракатини кучайтиришни тавсия этади.

Касаба уюшмалари ҳуқуқлари

34. Қўмита Касаба уюшмалари тўғрисидаги қонун (2019 йил, 6 декабрдаги ЎРҚ-588) қабул қилинганлиги тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бирок, Касаба уюшмалари рўйхатдан ўтиш учун Адлия вазирлигининг тасдиғини олишлари кераклигидан ташвишда. Шунингдек у 2016 йилдан бери рўйхатга олинган касаба уюшмаларининг сони ошмаганидан ва давлат ва хусусий сектордаги ходимларнинг касаба уюшмаларда қатнашиш даражаси паст эканлигидан ташвишда (8-модда).

35. Қўмита Иштирок этувчи давлатга аввалдан Адлия вазирлигининг тасдиғини олиш лозимлиги талабини бекор қилиш ва касаба уюшмасини тузишга маъмурий тўсиқларини олиб ташлаш йўли билан меҳнаткашларнинг касаба уюшмалар ташкил қилиш ҳуқуқини таъминлашга қаратилган чораларни кучайтиришни тавсия этади. Шунингдек у Кампаниялар, йиғилишлар ва намойишлар тўғрисидаги қонунни касаба уюшмалари ва тегишли манфаатдор тарафларнинг самарали ва мазмунли қатнашуви билан, бир вақтда касаба уюшмалари ҳуқуқлариндан фойдаланиш ва фаолиятини юритишда эркинлик ва кераксиз чеклов ва таҳдид бўлмаслигини кафолатлашни тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини меҳнатга бўлган ҳуқуққа тегишли 18-сон (2005) умумий шарҳига қаратади ва уюшма тузиш эркинлиги, жумладан касаба уюшмалар тузиш эркинлиги тўғрисидаги Инсон ҳуқуқлари бўйича қўмита билан қўшма баёнотига ҳавола қилади (E/C.12/66/5-CCPR/C/127/4), 2019 қабул қилинган.

Иш ташлаш ҳуқуқи

36. Қўмита Иштирок этувчи давлатда иш ташлаш ҳуқуқига тегишли ҳуқуқий асос йўқлигидан ташвишда (8-модда).

37. Қўмита Иштирок этувчи давлатга Меҳнат кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритишни тезлаштириб, халқаро стандартларга мувофиқ равишда иш ташлаш ҳуқуқини киритишни таъминлашни тавсия этади.

Ижтимоий ҳимоя ҳуқуқи

38. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг Ижтимоий ҳимоя бўйича миллий стратегияни (2021–2030) қабул қилганлиги ва мажбурий соғлиқни суғурта қилиш тизимининг биринчи амалга оширилганлиги тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бирок Қўмита турли ижтимоий ҳимоя чораларига нисбатан давлат органлари орасида мувофиқлаштириш йўқлиги ва ижтимоий нафақалар етарли даражада эмаслиги ва нафақалар аҳолининг барча тегишли табақалари ҳам улардан фойдалана олмаслиги тўғрисида ташвишда (9 ва 12-моддалар).

39. Қўмита Иштирок этувчи давлатга унинг Ижтимоий ҳимоя миллий стратегиясини самарали амалга оширишни, жумладан аниқ мувофиқлаштириш ва маъмурий механизмни аҳолининг барча сегментларини, айниқса норасмий сектордагиларни қамраб олишни назрада тутиб барпо этишни ва мажбурий соғлиқни суғурталашни амалга оширишни тезлаштиришни тавсия этади. Шунингдек у ногиронлиги бўлган шахслар, бошқа шахслар, лўлилар, қочоқлар ва бошпана сўраганларга ижтимоий ҳимоя нафақаларининг мувофиқ даражасини таъминлашни ва ижтимоий нафақаларнинг миқдорини даврий асосда қайта кўриб чиқишни тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини ижтимоий суғурта тўғрисидаги 19-сон (2007) умумий шарҳи 2015 йилда қабул қилинган “Ижтимоий ҳимоя даражалари: ижтимоий суғурта ҳуқуқи ва Барқарор ривожланиш мақсадлари” деб номланган баёнотига (E/C.12/2015/1) қаратади.

Оила ва болаларни ҳимоялаш

40. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг Уй зўравонлиги тўғрисидаги қонун ва Етим болалар ва ота-она қаромоғидан маҳрум бўлган болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун тайёрланаётганлиги шунингдек болаларга доир институционализациядан чиқариш сиёсати амалга оширишганлиги тўғрисидаги ахборотини таъкидлайди. Бироқ Қўмита оилаларга, айниқса ижтимоий ҳимояланмаган ва маргинал гуруҳларга мансуб болаларга кўрсатиладиган оила асосида ва муқобил боқиш ёрдамнинг мувофиқ даражада эмаслигидан ташвишда. Шунингдек Қўмита ижтимоий ҳимояланмаган ва маргинал гуруҳларга мансуб болалар аҳволига тегишли ахборотни тизимли равишда тўпланмаслигидан ташвишда (9 ва 10-моддалар).

41. **Қўмита Иштирок этувчи давлатга қуйидагиларни тавсия этади:**

(a) **Уй зўравонлигининг барча турлари, жумладан эр хотинни зўрлашни жиноят ҳисоблаш мақсадида Уй зўравонлиги тўғрисидаги қонун қабул қилишни тезлаштириш ва барча жабрларувчиларни ҳимоя қилиш ва содир этганларни суд жавобгарлигига тортиш ва жазо олмай қолишнинг олдини олишни назарда тутиб унинг самарали ижро этишни таъминлашни;**

(b) **Етим болалар ва ота-она қаромоғидан маҳрум бўлган болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун қабул қилинишини тезлаштириш ва болаларга, айниқса ижтимоий ҳимояланмаган ва маргинал гуруҳларга мансуб болаларга кўрсатиладиган оила асосида ва муқобил боқиш ёрдамни кучайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатни кучайтириш, ўша пайтда институционализациядан чиқариш сиёсатини самарали амалга оширишни таъминлаш;**

(c) **Ҳимояланмаган ва маргинал гуруҳларга мансуб болалар аҳволига тегишли ахборотни тизимли равишда тўплашни таъминлаш.**

Мажбурий чиқариб юбориш

42. Қўмита Иштирок этувчи давлат мулк ва ердан маҳрум қилишга тегишли чоралар тўғрисида тақдим этилган ахборотни таъкидлайди. Бироқ Қўмита шаҳарсозлик қурилиш лойиҳалари муносабати билан мулк тортиб олинishi, уйлар бузиб ташланиб яшовчилар мажбурий чиқариб юборилиши тўғрисидаги хабарларни афсус билан қабул қилди. Шунингдек у мулк тортиб олинishiда миллий ҳуқуқий асосга риоя қилинмаслик, айниқса дахл қилинадиган яшовчилар билан аввалдан маслаҳатлашув ўтказилмаслик ва товонлар муносиб эмаслиги ва муқобил уй-жой таъминланмаслиги (11-модда) тўғрисидаги ҳисоботлардан ташвишда.

43. **Қўмита Иштирок этувчи давлатга қуйидагилар мақсадида ҳуқуқий ва сиёсат чораларини кўришни тавсия этади:**

(a) **Мажбурий чиқариб юбориш фақат охириги чора сифатида ва қонунга мувофиқ ва Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро пактга мос равишда қўлланилишини таъминлаш;**

(b) **Чиқариб юбориш амалга оширилса, ҳақиқий маслаҳатлашув ўтказиш, муносиб ва асосланган хабарнома берилишини таъминлаш, муқобил уй-жой асосланган вақтда мавжудлигини таъминлаш ва юридик воситаларни таъминлаш каби процессуал ҳамояга риоя қилинишни ва муҳофазани таъминлаш;**

(c) **Дахл қилинган аҳолига ҳамёнбop ҳуқуқий ёрдамдан фойдаланиш имкониятини ва қулайлигини таъминлаш;**

(d) **Уйдан мажбурий чиқариб юбориш ҳолларида моносиб муқобил уй-жойни таъминлаш йўли билан уйсизликнинг олдини олиш;**

(e) **Мажбурий чиқариб юборишга тегишли 7-сон (1997) умумий шарҳни инobatга олишни.**

Муносиб уй-жой ҳукуки

44. Қўмита Иштирок этувчи давлат бажараётган ҳамёнбоп уй-жой дастури тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бироқ Қўмита ижтимоий уй-жой, айниқса ижтимоий ҳимояланмаган ва маргинал гуруҳларга мансуб кишилар учун етарли эмаслиги ва Сардоба сув омбори 2020 йил январда емирилишидан зарар кўрган аҳолининг ахволи тўғрисида ахборот йўқлигидан ташвишда (11-модда).

45. **Муносиб уй-жой ҳукукига тегишли 4-сон (1991) умумий шарҳига диққатни қаратар экан, Қўмита Иштирок этувчи давлатга ҳамёнбоп ва ижтимоий уй-жой билан, жумладан 2020 йил сув тошқини натижасида уйсиз қолган Сардоба атрофидаги аҳолини, ногиронлиги бўлган шахсларни, лўлиларни, қочоқларни ва бошпана изловчиларни таъминлаш саъй-ҳаракатини кучайтиришни тавсия этади.**

Озиқ-овқат ҳукуки

46. Қўмита озиқ-овқат ҳукукига тегишли қамровли ҳуқуқий асос йўқлигидан ташвишда. Шунингдек у озиқ-овқат хавфсизлиги йўқлиги ва Иштирок этувчи давлат аҳолисининг озиқланганлик ахволидан ташвишда (11-модда).

47. **Қўмита Иштирок этувчи давлатга муносиб озиқ-овқатга эга бўлиш ҳуқуқини кафолатлаш учун қамровли ҳуқуқий асосни қабул қилишни ва айниқса ижтимоий ҳимояланмаган гуруҳларда очлик ва сурункали кам овқатларишна қарши курашиш саъй-ҳаракатларини кучайтиришни тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини муносиб озиқ-овқат ҳукукига тегишли 12-сон (1999) умумий шарҳига ва Бирлашган Миллатлар Ташкилонинг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалик кенгаши 2004 йилда қабул қилган Миллий озиқ-овқат хавфсизлиги контекстида Муносиб озиқ-овқат ҳуқуқини бора-бора амалга ошириш бўйича кўнгилли йўриқномага қаратади.**

Саломатлик ҳукуки

48. Қўмита Саломатлик тўғрисидаги қонун тайёрланаётганлиги тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Шунга қарамай, Қўмита жимоат соғлиқни сақлаш секторида кўрсатилаётган хизматлар сифати муносиб эмаслиги, қишлоқ жойларда ва чекка ҳудудларда хизматлар етарли эмаслиги ва соғлиқни сақлаш секторида коррупция тарқалганлиги хабарлардан ташвишда. Қўмита оналар ўлими кўрсаткичи ва гўдаклар ўлими кўрсаткичи юқори бўлишидан айниқса ташвишда (12-модда).

49. **Қўмита Иштирок этувчи давлатга қуйидагиларни тавсия этади:**

(а) **Жамоат соғлиқни сақлаш тизимини, жумладан етарлича инсон ва молиявий ресурсларни ажратиб ва коррупцияга қарши курашишга қаратилган чоралар кўриш орқали, кучайтириш ва ривожлантириш, сифатли соғлиқни сақлаш хизматлари имкониятини ва қулайлигини, хусусан қишлоқ жойларда ва чекка ҳудудларда ва маргинал гуруҳларга мансуб шахслар учун таъминлашга қаратилган саъй-ҳаракатини кучайтириш;**

(б) **Аёлларга ҳомиладорлик даврида ва туғруқхоналарда бола туғилгандан кейин бирламчи соғлиқни сақлаш муассасаларида кўрсатиладиган соғлиқни сақлаш хизматлар стандартларини яхшилаш орқали оналар ўлими кўрсаткичи ва гўдаклар ўлими кўрсаткичинини пасайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатларини кучайтиришни. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини жинсий ва репродуктив саломатликка тегишли 22-сон (2016) умумий шарҳига қаратади.**

Рухий саломатлик

50. Қўмита Иштирок этувчи давлат рухий саломатлик тизимини яхшилаш мақсадида қабул қилган чоралар тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бироқ, Қўмита муассасалар ва рухий саломатлик хизматларини кўрсатувчи профессионал ходимлар сони етарли эмаслиги туфайли рухий саломатлик хизматлари муносиб даражада

бўлмаганлигидан ташвишда. Шунингдек у аҳоли орасида ўз жонига қасд қилиш ва ўзига ўзи шикаст етказишнинг даражаси юқорилигидан ташвишда (12-модда).

51. Қўмита Иштирок этувчи давлатга сифатли рухий саломатлик хизматлари имкониятини ва қулайлигини бутун Иштирок этувчи давлат бўйича оширишга қаратилган чораларни қабул қилишини тавсия этади. Шунингдек у Иштирок этувчи давлатга ўз жонига қасд қилиш ҳолатлари кенг тарқалганлигининг томир сабаблари билан ишлашга қаратилган саъй-ҳаракатларини кучайтириш ва ўз жонига қасд қилиши хатари бўлган шахс ва гуруҳларги самарали профилактика чораларини ва қўллаб-қувватловчи хизматларни кўрсатишни таъминлашни тавсия этади.

Гиёҳванд моддалардан фойдаланиш

52. Қўмита гиёҳвандлар учун бандликни қийинлаштирадиган ва жиноятда айбланиш таҳликаси туфайли зарур даволашдан фойдаланишларига ёки зарарни қисқартириш дастурларда қатнашишга йўл қўймайдиган жазоловчи қонун ва сиёсатлардан ташвишда. Шунинг Қўмита Иштирок этувчи давлатда опиоидларнинг ўрнини босиш терапиясидан фойдаланиб бўлмаслигидан ташвишда (12-модда).

53. Қўмита Иштирок этувчи давлатга гиёҳвандларни мажбурий рўйхатга олиш талабини бекор қилиб, гиёҳвандлик моддалардан фойдалашга инсон ҳуқуқларига асосланган ёндашувни таъминлаш мақсадида ўз ҳуқуқий асосларини қайта кўриб чиқишни ва шахсий истемол учун гиёҳвандлик моддаларга эгалик қилишни декриминализация қилишни тавсия этади. Шунингдек у Иштирок этувчи давлатга гиёҳванд моддаларни суйиистемол қилиш сиёсатини ишлаб чиқиш, зарарни қисқартириш дастурларни кучайтириш ва тегишли соғлиқни сақлаш чораларини кўриш, рухий ёрам хизматларини кўрсатиш ва гиёҳвандларни реабилитация қилиш, жумладан опиоидларнинг ўрнини босиш дастурларни янгидан бошлашни тавсия этади. Шунингдек, Иштирок этувчи давлат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ва тиббиёт ходимлари учун тренинглар ўтказиб ва жамоатчилик ўртасида, айниқса гиёҳвандлик моддалардан фойдаланувчиларнинг соломатликка ҳуқуқи тўғрисида хабардорликни ошириш орқали гиёҳвандлик моддалардан фойдаланувчиларга тамға босишга қарши курашиш учун лозим чораларни кўриши керак.

Таълим олиш ҳуқуқи

54. Қўмита таълим олиш имкониятларни яхшилашга қаратилган чораларни, жумладан мактабгача таълим муассасалари билан қамраб олишни ва таълим сифатини яхшилашга қаратилган мунтазам саъй-ҳаракатларни таъкидлайди. Бирок, Қўмита ногиронлиги бўлган шахслар учун таълим муассасалари учун фойдаланиш имкониятлари мувофиқ эмаслиги тўғрисидаги хабарлардан ташвишда. Қўмита таълим олишда лўли болаларнинг сони камлигидан ташвишда (13- ва 14-моддалар).

55. Қўмита Иштирок этувчи давлатга барча даражаларда, жумладан қуйидагилар орқали, барча сифатли таълим олиш имкониятига эга бўлишига эришишга қаратилган саъй-ҳаракатларни кучайтиришни тавсия этади:

(a) Таълим секторига етарлича ресурслар ажратиш, малакали ўқитувчилар сонини ва ўқув материалларни кўпайтириш йўли билан таълим сифатини яхшилашга қаратилган чораларни кучайтиришни;

(b) Ногиронлиги бўлган шахслар учун барча мактаблар ва олий таълим муассасаларидан фойдаланиш имкониятини таъминлаш ва инклюзив таълимга эришиш учун таълим инфратузилмасини яхшилашни;

(c) Лўли болалар учун таълим олиш имкониятларини яхшилаш, улар мактабни ташлаб кетмаслиги ва уларнинг ўрта мактабни битириш кўрсаткичинини ошириши учун самарали чоралар кўришни.

Маданий ҳуқуқлар

56. Қўмита маданий мерос объектларини муҳофаза қилишни оширишга қаратилган чоралар қабул қилинганлиги тўғрисидаги ахборотни таъкидлайди. Бироқ, Қўмита ЮНЕСКО Жаҳот маданий мероси объектлари яқинидаги уйлар шахарсозлик лойиҳалари шароитида бузилиши тўғрисидаги хабарлардан ташвишда. (15-модда).

57. Қўмита Иштирок этувчи давлатга жаҳон маданий мерос объектларини бошқариш ва ривожлантириш Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Таълим, Фан ва Маданият Ташкилоти (ЮНЕСКО) ва Обидалар ва объектлар халқаро кенгаши (ICOMOS) тавсия қилган илғор тажрибага мос бўлишини таъминлашни тавсия этади.

Рақамли бўлиниш

58. Қўмита ташвиш билан интернетдан фойдаланиш, айниқса маргинал ва ижтимоий ҳимояланмаган гуруҳлар учун чекланганлигини таъкидлайди, бу эса уларнинг иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларидан фойдаланишга тўсик бўлади, айниқса COVID-19 пандемияси даврида (15-модда).

59. Қўмита Иштирок этувчи давлатга интернетдан фойдаланиш имкониятини ва унинг ҳамёнбоплигини, айниқса маргинал ва ижтимоий ҳимояланмаган гуруҳлар учун таъминлаш мақсадида чоралар кўришини тавсия этади. Қўмита Иштирок этувчи давлатнинг диққатини фан ва иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларга тегишли 25-сон (2020) умумий шарҳига қаратади.

Бошқа тавсиялар

61. Қўмита Иштирок этувчи давлатни Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактга Қўшимча протоколга қўшилишга ундайди.

62. Қўмита Иштирок этувчи давлатга Барча мигрант меҳнаткашлар ва оилалари аъзолари ҳуқуқларини муҳофаза қилиш тўғрисидаги халқаро конвенцияни ва Зўравонлик билан ғойиб бўлишдан барча шахсларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенцияни ратификация этишни кўриб чиқишни тавсия этади.

63. Қўмита Иштирок этувчи давлатга Пактга биноан барча мажбуриятларини тўлиқ инobatга олиб, унда Барқарор ривожланиш кун тартибининг 2030 йилгача белгиланган ҳуқуқлардан тўлиқ фойдаланишни миллий даражада, жумладан COVID-19 пандемиясидан тикланиш даврида таъминлашни тавсия этади. Барқарор ривожланиш мақсадларга эришиш Аъзо давлат ютуқларга эришишни мустақил кузатувчи механизмни жорий этиши билан ва ижтимоий дастурлардан фойда кўрувчиларга ҳуқуқларини даъво қилиши мумкин бўлган ҳуқуқ эгалари сифатида муомалада бўлиш билан сезиларли даражада осонлаштирилган бўлар эди. Устига устак, Қўмита Иштирок этувчи давлат Барқарор ривожланиш мақсадларга эришишга қаратилган ўн йиллик чораларга доир глобал мажбуриятларни қўллаб-қувватлашни тавсия этади. Мақсадларни қатнашув, ҳисобдорлик ва камситмаслик принциплари асосида бажариш ҳеч ким четда колдирилмаганлиги таъминланди, дегани бўлур эди.

64. Қўмита Иштирок этувчи давлатдан жамиятнинг барча даражаланида, жумладан Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар даражасида, хусусан парламент аъзолари орасида, жамоат расмий кишилари ва суд ҳокимиятида ушбу якуний мулоҳазаларни кенг тарқатишни ва Қўмитани кейинги даврий ҳисоботида уларни бажариш учун қўйилган қадамлар тўғрисида ахборот беришни сўрайди. Қўмита Иштирок этувчи давлатни ушбу якуний мулоҳазалардан кейинги тадбирларни бажаришда ва кейинги даврий ҳисоботни тақдим этишдан аввалги маслаҳатлашув жараёнида ноҳуқумат ташкилотлари

ва фуқаролик жамиятининг бошқа аъзолари билан шериклик қилишни рағбатлантиради.

65. Қўмита қабул қилган якуний мулоҳазалардан кейинги тадбирлар жараёнига мувофиқ, Иштирок этувчи давлатдан ушбу якуний мулоҳазалар қабул қилинганидан кейин 24 ой мобайнида юқоридаги 13 (коррупция), 21 (камситмаслик) ва 33 (ёшлар бандлиги) хатбошиларда баён этилган тавсиялар бажарилиши тўғрисида ахборот беришни сўрайди.

66. Қўмита Иштирок этувчи давлатдан Пактнинг 16-моддасига биноан кейинги даврий ҳисоботини, агар кўриб чиқиш циклидаги ўзгаришлар натижаси ўлароқ бошқачаси хабар қилинмаган бўлса, 2027 йил, 31 мартга қадар тақдим этишини сўрайди. Бош Ассамблеянинг 68/268 қарорига кўра, ҳисобот ҳажми 21.200 сўздан ошмаслиги лозим.
